

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna.

Vlasta MARKASOVIĆ

Ekonomska i trgovačka škola Ivana Domca
Ulica Antuna Akšamovića 31
HR – 32 000 Vinkovci
vlasta.markasovic@gmail.com

UDK 821.163.42(497.11)'282.09 Žigmanov, T.-1
811.163.42'282(497.113-3 Bačka)
DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v7i1.4>

Izvorni znanstveni članak
Original Research Article

Primljeno 2. veljače 2020.
Received: 2 February 2020

Prihvaćeno 7. travnja 2020.
Accepted: 7 April 2020

TRADICIJSKE ZALIHJE ZBIRKE PJESAMA BUNJEVAČKI BLUES (2003.) TOMISLAVA ŽIGMANOVA

Sažetak

Tomislav Žigmanov autor je koji pripada kopnenom, sjevernjačkom i panonskom dijelu književnoga korpusa po mnogim svjetonazorsko-filozofskim, tradicijsko-kulturološkim i jezičnim odrednicama svoga djela. *Bunjevački blues* je zbirka lirskih pjesama/pisama, koja je doživjela dva izdanja, a ovaj se članak bavi drugim, proširenim izdanjem iz 2003. (Subotica). Zbirka se temelji na bunjevačkim tradicijsko-kulturološkim zalihama kao što su jezična baština, tradicijski život, svjetonazorske i mentalitetne odlike, sraz tradicijskoga i modernoga i sl. Ponajprije su te zalihe implicirane i vidljive u motivsko-tematskom sloju, koji je apsolutno ukorijenjen u bunjevačku ikavicu. Stoga se članak djelomično fokusira na stilsko stigmatiziranje bunjevačkih ikavskih i leksičkih oblika u ritmičkom, melodijskom i značenjskom tkivu pjesničkoga teksta. Osim toga, propituju se tradicijski poticaji u filozofskoj svijesti pjesme i motivsko-tematskoj pjesmovnoj potki, koji joj daju posvema karakteristična obilježja i čine ju reprezentativnim štivom panonističkog književnog kruga. Pokušavaju se detektirati inspirativna i afektivna vrela koja vode tekst u regionalnu obojenost i ustoličuju postupak nijansiranja tradicijskih i mentalitetnih specifiku-

ma. Posebice se ističe i naslovna odrednica, koja se utkiva u pjesničke tekstove kao misaoni lajtmotiv i ugođajni predznak, i tako potiče recipijentov horizont očekivanja, inaugurirajući tekst kao melankoličnu kantilenu i referirajući se na općepoznatu glazbenu tužbalicu.

Ključne riječi: Bunjevci, pjesništvo, ikavica, panonizam, tradicijski motivi

I. Uvod

Pitanje opsega korpusa neke nacionalne književnosti najčešće je složeno i problematično jer je uvjetovano odabirom kriterija prema kojima neko književno djelo jest ili nije uključivo u taj nacionalni korpus. Najvažniji kriteriji su jezična pripadnost, tj. stvaralaštvo na određenom nacionalnom jeziku, autorsko nacionalno-identitetno određenje ili samoodređenje, nastanak djela vezan uz određeno geografsko područje na kojemu se rasprostire književni korpus i sl. Hrvatski književni korpus rasprostire se i daleko izvan geografsko-političkih granica Republike Hrvatske, što je uvjetovano različitim, najčešće izvanknjiževnim okolnostima, kao što su povijesne i političke prilike u kojima je živio hrvatski narod. S obzirom na dijelove korpusa detektirane izvan postojećih granica Republike Hrvatske, moguće je, ugrubo, razlučiti dvije grane. Prvoj pripadaju djela koja su nastala u emigracijskim krugovima, u zemljama u koje je hrvatski narod najčešće emigrirao (npr. Amerika, Njemačka). Drugu čini stvaralaštvo hrvatskih autora, najčešće u susjednim zemljama, koji su izvan matice zemlje ostali zbog povijesno-političkih okolnosti, a smatraju se domicilnima ili davno doseljenima u tim zemljama. Hrvatske etničke skupine Šokci i Bunjevci, obitavaju dijelom i u Republici Srbiji, ponajviše u Vojvodini i njihovo književno stvaralaštvo čini iznimno zanimljiv dio korpusa hrvatske književnosti. Međutim, kriteriji koji povezuju te etničke skupine, osobito Šokce, s istoimenima u Hrvatskoj i npr. Mađarskoj odlučuju o upitnosti teze o odijeljenosti srijemskih i bačkih hrvatskih autora od onih u Hrvatskoj. Iako je riječ o nedvojbenim vezama i podudarnostima, ipak se u stvaralaštvu Hrvata u Vojvodini može iznaći neke specifikume.

Književno je stvaralaštvo vojvođanskih (poglavito srijemskih i bačkih) Hrvata relativno produktivno i živo, stoga zahtijeva ozbiljniju književno-znanstvenu recepciju. Tomislav Žigmanov (1967.), hrvatski filozof, književnik i političar iz Subotice, većinu svog interesa posvećuje kulturnom i političkom napretku Hrvata u Vojvodini pa u svojoj knjizi „Vivisekcije književnosti“ (2018.), u „Pred-

govoru“ detektira razloge samotematiziranja književne produkcije Hrvata u Vojvodini. Njegova je knjiga nastala zbog potrebe

za interpretacijama i tumačenjima hrvatske književnosti u Vojvodini, književnosti koja se u svojim povijesnim mijenama trajanja mjeri stoljećima. Tako naznačena potreba sa svoje je strane – nastavlja Žigmanov u *Predgovoru* – posljedica kontinuiranoga odsustva vlastita (samo)tematiziranja književnosti Hrvata u Vojvodini! Razlozi za tako nepovoljno stanje situirani su u činjenicu nikada ne do kraja i ne u cijelosti razvijenoga književnog sustava – književnost je, naime, Hrvata u Vojvodini tijekom vremena pulsirala i očitovala se bez čvršćeg i trajnijeg okvira valorizacijskih nastojanja! Preciznije rečeno, ovaj se dio književnoga sustava hrvatske književnosti u Vojvodini često znao iscrpljivati u činu književnoga stvaralaštva i prateće naklade književnih djela, koji je gdjekad bivao u kvantitativnom smislu posve respektabilan, dok su strukture i sastavnice književne percepcije (književna kritika istih djela u periodici i novinstvu, kritička sažimanja opusa pojedinaca, prikazi značajnih fenomena u književnim opusima više osoba, kritički pregledi povijesti književnosti itd.) uvelike izostajali. U prilog tomu odlično govore sljedeći podaci – u povijesti je ove regionalne hrvatske književnosti, koja broji više tisuća naslova, objavljeno tek manje od 10 knjiga književnih kritika, pregleda, studija, ogleda...

(Anonimno) Nova knjiga Tomislava Žigmanova – *Vivisekcije književnosti (ne samo) Hrvata u Vojvodini* URL:<http://www.zkvh.org.rs/index.php/vijesti/vijesti-iz-zajednice/4462-nova-knjiga-tomislava-zigmanova-vivisekcije-knjizevnosti-ne-samo-hrvata-u-vojvodini> (30. 5. 2018.)

Tomislav Žigmanov djelomično je takvu situaciju htio promijeniti već i svojom ranijom knjigom *Izazovi, sabiranja, sumjeravanja i tumačenja: studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskog istočnog zagraničja* (2012.), zatim djelujući u Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata u Subotici (od osnutka 2009.), u NIU Hrvatska riječ (Subotica) od 2003. te kao glavni urednik (od 2013.) časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* (Subotica). Njegovo je djelovanje pripomoglo usustavljanju i valorizaciji te afirmaciji književnosti vojvođanskih Hrvata, koja još čeka i detaljniju percepciju u književnokritičkoj i književnoznanstvenoj nomenklaturi matične zemlje Republike Hrvatske.

Poseban fenomen u suvremenoj književnosti vojvođanskih Hrvata predstavlja pjesništvo, koje se prezentira na hrvatskom književnom jeziku, ali i na specifičnim dijalektnim inačicama, kao što su šokački i bunjevački govori u Vojvodini. S obzirom na to da je u ovom drugom slučaju riječ o umjetničkim uratcima koji pridonose njegovanju jezičnoga obilja i specifičnosti hrvatskoga jezika, a upisuju u sebe često i tradicijska značenja te svojevrzne filozofske i mentalitetne kodove panonskog okružja, izdvojiti ćemo, kao reprezentativan primjer, zbirku pjesama Tomislava Žigmanova *Bunjevački blues*, pisanu bačkim bunjevačkim govorom i karakterističnom ikavicom.

Tomislav Žigmanov je i sam u mnogobrojnim člancima pratio djelovanje vojvođanskih hrvatskih književnika, a najnovije spoznaje objedinio je u knjizi *Vivisekcije književnosti vojvođanske i ine književne teme hrvatske* (2018.), u kojoj se nalazi studija „Suvremeno pjesništvo u bačkim Hrvata na bunjevačkoj ikavici“ (Žigmanov 2018: 39–55).

Relevantne podatke o novijoj časopisnoj i zborničkoj recepciji djelovanja vojvođanskih Hrvata donosi i članak Tomislava Žigmanova i Marija Bare „Prinosi za bibliografiju radova o vojvođanskih Hrvatima od 1990. do 2008. – članci i radnje u časopisima, zbornicima i godišnjacima“ (*Godišnjak za znanstvena istraživanja* br. 2/ 2010: 253–283) u kojemu je načinjena i klasifikacija članaka prema Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji pa je naveden i podatak da se od 314 zabilježenih članaka „jezik i lingvistika obrađuju u 28 radnji i članka“, a „književnost u 47“, dok je „povijest najzastupljenija 116“ (*Godišnjak* br. 2/2010: 257), kao i obilje mrežnih baza podataka, od kojih se pouzdanima mogu smatrati upravo one koje su autori naveli u svome članku (*Godišnjak* 2/2010: 255), a koji upotpunjuju sliku o aktivnoj književnoj sceni vojvođanskih Hrvata.

II. *Bunjevački blues* pod okriljem ikavice

Zbirku pjesama *Bunjevački blues* Žigmanov je sam izdao u Subotici 2002., a 2003. doživjela je drugo izdanje, također u samizdatu u Subotici, koje je prošireno tumačenjem rjeđih riječi, u formi kraćih proznih sastavaka. „Tolmač (rič po rič)“ pisan je također dijalektnim govorom za koji je na predstavljanju prvog izdanja lingvistica Sanja Vulić „istaknula (je) da se jezik zbirke temelji na govoru autorova rodnog mjesta koji pripada štakavskom poddijalektu novoštokavskoga ikavskoga dijalekta štokavskoga narječja. Riječ je o mjestu Tavankutu smještenom jugoistočno od nedaleke Subotice.“ (Hina. Predstavljena knjiga *Bu-*

njevački blues Tomislava Žigmanova. URL: <http://www.index.hr/vijesti/clanak.aspx?id=133555> (30. 5. 2018.).

Pišući dijalektnim govorom, idiomom Tavankuta, Žigmanov se uključuje u struju suvremenih vojvođanskih hrvatskih pjesnika, koji ponajprije odabiru ikavicu kao mjesto razlike u odnosu i na hrvatski književni, tj. standardni jezik i u odnosu na srpski jezik, koji je službeni jezik zemlje u kojoj žive. Taj je fenomen nedovoljno uočen i takovo ikavsko pjesništvo u Vojvodini nedovoljno istraženo. Da nije riječ o uzgrednoj pojavi, govori i podatak da je dvobroj časopisa *Nova riječ* (br. 1–2/2017, 19–40), koji izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ jednu cjelinu naslovio „Dijalektalna poezija bačkih Hrvata“ i predstavio pjesnike koji u Vojvodini pišu na ikavici (šokačkoj i bunjevačkoj), a to su: Vojislav Sekelj, Milovan Milković, Josip Dumendžić – Meštar, Ivan Andrašić, Željko Šeremešić, Blaženka Rudić, Josipa Dević, Tomislav Žigmanov, Zlatko Gorjanac, Željka Zelić i Anita Đ. Marijanović. Naravno, to je tek dio pjesnika koji pišu ikavicom.

Iako se književnik,¹ s obzirom na izbor jezika kojim se izražava ne mora uvijek opredijeliti za materinski, u ovom slučaju je materinski govor, odnosno govor koji se usvajao u roditeljskom domu prepoznat kao najpogodniji i najfleksibilniji transparent afektivnog svijeta, ali i kao identitetno sidrište.

U Vojvodini postoji i svojevrsna samopercepcija pjesničkog ikavskog stvaralaštva, koja je čak i ovjerena književnom manifestacijom „Dani Balinta Vujkova“ koja se održava u Subotici. Jednim od glavnih ciljeva te manifestacije prepoznaje se očuvanje ikavice i predstavljanje književnog stvaralaštva vojvođanskih Hrvata. Dodjeljuju se, među ostalim, i nagrada „Antun Gustav Matoš“ za poetska djela hrvatskih autora iz Vojvodine, koja mogu biti pisana hrvatskim književnim jezikom ili nekim od njegovih dijalekata.

Razlog opredjeljenja hrvatskih vojvođanskih Hrvata za pisanje poezije na dijalektu i ikavskom govoru treba tražiti i u bogatoj povijesti pisanog i usmenog izražavanja upravo na tim govorima. Njima su, osobito bunjevačkim govorom, pisani molitvenici, početnice, izricani usmeni književni oblici.² Također, ti su govori i svojevrsna tradicijska gesta jer su nositelji raznih slojeva tradicijske

¹ U književnosti su mnogi primjeri koji pokazuju autorsko opredjeljenje za jezik koji nije materinski. Irac S. Beckett je tako npr. vrlo uspješno pisao i na francuskom jeziku.

² O tome više podataka daje Ante Sekulić (1997) u članku „Govor bačkih Bunjevaca“, koji istražuje i rasprave o bunjevačkom govoru od XVIII. do sredine XX. st.

kulture, ne samo jezičnoga. Jezični sloj podupire mentalitetne i tipične svjetonazorske i etičke geste, koje se vrlo lijepo i precizno mogu nijansirati npr. u frazeologiji.

Bunjevački blues Tomislava Žigmanova je pjesnička zbirka, koja je vrlo reprezentativna za takvu vrst pjesništva. Dijalektno pjesništvo je osjetljivo u pogledu koketiranja s usmenim stvaralaštvom. S obzirom na to da se utemeljuje u govoru koji pretežito nije govor urbane sredine, ono može zapasti u shematiziranje kakvo vidimo u tzv. pučkom pjesništvu. Vrlo je teško pronaći sklad između umjetničkih nagnuća i poriva za slobodom izražavanja i ograničenja koje postavlja jezik seoske sredine sa specifičnim vokabularom. No, pjesništvo Tomislava Žigmanova pokazuje da je autor uspio iz zadane jezične građe izvući ponajbolje, osloboditi se okova pučkog pjesništva i stvoriti svoj pjesnički idiolekt utemeljen na materinskom ikavskom bunjevačkom govoru.

III. Tradicijske zalihe u svijesti pjesme

Zbirka *Bunjevački blues* Tomislava Žigmanova utemeljuje se u raznim slojevima tradicijskih bunjevačkih zaliha. Iz simbioze jezičnog baštinjenja bunjevačkih ikavskih, leksičkih, frazemskih, sintaktičkih i morfoloških oblika i motivsko-tematskog prezentiranja elemenata bunjevačkog tradicijskog života, sve do panonističke filozofsko-svjetonazorske potke odražene u gnoseologiji i percepciji života Bunjevca, izrasta autorski poetski idiolekt.

III.1. Elementi tradicijskoga bunjevačkog života kao panonistički dekor

Ponajprije ćemo se osvrnuti na elemente bunjevačkoga tradicijskog života, koji su prisutni u finim valerima, često vrlo diskretni, a ipak boje pjesmovno tkivo na osebujan način i upotpunjuju ugođaj, odnosno stvaraju tipičan panonistički dekor. Sve se pjesme zbirke ugođajno situiraju u ravničarsku, panonsku biosferu, što se ovjerava motivski. Mizanscena lirskoga kazivanja je ruralna sredina, koja se opjevava pomoću specifičnog subjekta u 3. licu, koji svojom lirskom naracijom podražava tradicijski usmenokazivački izričaj. Već u prvoj i programatskoj pjesmi, koja je istoimena nazivu zbirke *Bunjevački blues* referira se na tipičan panonski motivsko-tematski supstrat, na zemlju jer je upravo zemlja, najčešće u ravničarskoj konfiguraciji, vizualno najekspliciraniji dio bunjevačkog pejzaža. Motiv zemlje u književnoznanstvenoj literaturi detektiran je indikativnim motivom panonizma. U studiji *Panonizam hrvatskoga pjesništva*

Sanje Jukić i Gorana Rema taj se signir panonističkoga pisma iznalazi dijelom pjesničkoga idolekta Tomislava Žigmanova, koji ga uvrštava upravo uz matricu panonizma: „Motivi panonizma, zemlje, meteoroloških manifestacija, vegetacije, u poeziji Tomislava Žigmanova vežu se uz razinu privatnosti, uz razinu etničke determiniranosti te se uspostavljaju kao motivski kompleks bez toponimskih oznaka“ (Jukić, Rem 2013: 368).

Pjesma *Bunjevački blues* može se smatrati, raznim dijelovima svoje strukture i poetičkim odrednicama, programatskom i prolegomenom čitavoj zbirci. Motiv zemlje u njoj je polisemantičan, a na jezičnoj razini leksem *zemlja* i njegovi oblici, kao i pridjev *zemaljski* predstavljaju materijal pomoću kojega se postiže jezična igrivost na tragu semiotičkog pjesništva te „S obzirom na to, zemlja se, primjerice pojavljuje u niz stilemskih varijanti koje svojim tekstualnim umnožavanjem simuliraju materijalnost same zemljine teksture, ali i upućuju na primarni identitetni amblem određene etničke skupine“ (Jukić, Rem 2013: 368). Zemlja se tematizira kao tvar, kao prostor za *homo fabera* u kojemu će on ostvarivati svoju egzistenciju, ali i kao oduhovljena kategorija i mjesto metafizičkog spoznavanja čak i same esencije egzistencije. Materijalizacija i apstrakcija su sjedinjene da bi se potencirala uloga zemlje u centriranju panonističkog subjekta. Zemlja mu je, u ovoj pjesmi i izvor i uvir, polazište u gnoseologiziranju cikličke prirode ljudske egzistencije. Čitava egzistencija se, tako, vezuje uz zemlju, kao arhetipski, praelementarni prostor/tvar. Ističu se panonistička praksa rada na zemlji (ratarstva) i života od nje: „Na zemlji po zemlji / Radili marno u zemlji / I stali su sritni na svom“. Indikativno je da stih supostavlja dvije semantike u istom označitelju „zemlja“. Jedna se odnosi na profanu ljudsku egzistenciju „na zemlji“ (a ne npr. na sakralnu „na nebu“), a druga na radnu praksu („u zemlji“). Jedna i druga su, kako se to želi pokazati, nedjeljive u bunjevačkom prostoru. Također, naslov pjesme *Bunjevački blues* povezuje se s motivom zemlje, koji u njoj dominira. Tako se recipijentu sugerira da se dispozicijski predznak koji u sebi nosi leksem *blues*, tj. tugaljivost, melankolija, pesimizam, depresivnost može vezati s leksemom *zemlja*, što je osobito ovjereno zadnjom strofom: „Danas na zemlji oli su / A pod zemljom u zemlji / Svojim tek boli su“. Zemlja je, dakle, i prostor smrti i boli za one koji na njoj ostaju. Arhetipski mediji zemlja i smrt, produbljuju značenje pjesme i tipičnu panonističku „crnu transcendenciju“³ (Milanja 2001: 231).

³ Termin „crna transcendencija“ skovali smo *vis a vis* termina Cvjetka Milanje „plava transcendencija“, koji ga iznalazi kao bitni element u sredozemnom, mediteranskom pjesništvu: „plava transcendencija, odnosno more kao arhetip i središnja konstituenta sredozemnosti“ (usp. Milanja, I. dio 2001: 231).

Upravo je „crna transcendencija“ inktus za različite afektivne podloge iz kojih izrasta lirski tekst. Ona je povezana s bunjevačkom ravničarskom biosferom, poticajnom za filozofsko-ontološka promišljanja.

Motivi tradicijskog života donekle se mogu tumačiti panonističkim „instinktom zlatnog doba“, koje karakterističnim za panonističku književnost smatra u svom esejističkom izričaju Bela Hamvas. Tomislav Žigmanov se žalom za „zlatnim dobom“, tj. idealiziranim dobom obilja i zadovoljstva u prošlosti poslužio i u svome novelističkom radu,⁴ što govori da ga uočava unutar problematiziranja bunjevačkih tema. Motivi tradicijskog bunjevačkog života autoru će u zbirci *Bunjevački blues* poslužiti kao antiteza suvremenom dobu, odnosno kao sredstvo ostvarivanja ugođaja, karakteriziranja bunjevačkog čovjeka, mentalitetnog studiranja i kompariranja prošlosti i suvremenosti. Takovi motivi funkcioniraju u ovome pjesništvu i kao identitetni markeri.

S obzirom na većinsko ruralno podrijetlo bačkih Bunjevaca, autor će motive grupirati oko tradicijskih interijera i eksterijera, kulinarstva, ruha, arhitekture i ratarskih radnih praksi. Navedeni motivi iz tradicijskog bunjevačkog života podupirat će i filozofsku svijest pjesme pa će tako u pjesmi „Od sitneža skuvano“ motivi tradicijskog jela paprikaša od sitneža, čorbe bez krpica i posnih rezanaca, starog i neopranog „escajga“ i tvrdog kruha dočarati atmosferu bunjevačke kuhinje, ali i u metaforičkoj sferi nositi poruku o siromaštvu i beznađu.

Motivi iz bunjevačkoga tradicijskog života u ovim pjesmama služe i za iskazivanje socijalne slike bunjevačkog sela. Ona se formira s obzirom na „instinkt zlatnog doba“ u komparaciji s vremenom nakon njega. U pjesmi „Čista soba“ nižu se pjesničke slike koje opjevavaju interijer tipične bunjevačke kuće: pod podmazan žutom zemljom, „astal“ i stolci u pročelju sobe, dva kreveta sa strane, križ na sredini između dva „pendžera“, čiste zavjese (*virange*). Elementi interijera i njihov raspored bili su ustaljeni u ruralnim sredinama i u misaonoj potki pjesme odnose se na nostalgичno prizivanje nekadašnjeg uređenog i zadanog prostora bunjevačke sobe, koji se povezuje s nostalgijom za uređenim i mirnim načinom života. Nostalgичna dispozicija iskazana je u posljednjoj strofi: „Sve je to / Bilo tako / samo kadgod.“ Slična je misaona konstrukcija, utemeljena na kontrastu prošlosti i sadašnjosti ostvarena i u pjesmi „Tunja“, u kojoj se, također, dočarava interijer bunjevačke sobe i opet potencira epitet „čista“, a vizualnom

se doživljaju pridružuje i olfaktivni, tj. miris voćke dunje, koja se u tradicijskim bunjevačkim i šokačkim kućama stavljala na ormar zbog svog slatkastog mirisa. Taj detalj iz tradicijskog života, koji autor vrlo dobro poznaje, ostvaruje komparacijom sa sadašnjošću u kojoj dunja „Stoji i / Miriši / Sama / I trune / Jel gazda / Pod zemljom / Spava“ nostalgичnu svijest. Truljenje dunje, koja je zaboravljena na peći, povezuje se sa smrću čovjeka, koja je eufemizirana, vjerojatno ne slučajno jer se i na taj način diskretno naglašava emotivna lirskokazivačka pristranost prema naizgled objektivno iskazanoj lirskoj situaciji.

Motivi koji ilustriraju Bunjevčeve statusne simbole u prošlosti su konji, tradicijsko ruho i imanje (zemlja, salaš), kuća. Dio pjesama referira se na te statusne simbole u prošlosti, ali se ne zadržava samo na deklarativnoj motivici, kako je to slučaj najčešće u pučkom pjesništvu, ali većinom i u dijalektnom shematiziranom pjesništvu, koje se može prepoznati po ispraznom nabranju što većeg broja dijalektizama i motiva tradicijskog života. Žigmanov je autor kojemu je motiv iz tradicijskog života polazište prema studiji mentaliteta ili univerzalnoj poruci. Kao primjer može poslužiti pjesma „Metnio je pucad zlatnu“ u kojoj „momak gazdački“ koji je „Od dide / Talovo / Lanaca / I lanaca“ troši taj nezarađeni tal i kupuje zlatnu „pucad“, koju stavlja „Nagusto na / Prusluk / Lionskom / Svilom / Napravljen“ da bi se pravio važan. Uz detaljno poznavanje svečanog bunjevačkog tradicijskog muškog ruha, autor pokazuje i poznavanje mentaliteta i ljudske prirode uopće. S obzirom na mentalitet, naglašava se važnost svečanog ruha, koje je Bunjevcu bilo statusni simbol (*zlatna pucad, lionska svila*) i koje je nosio s posebnim ponosom.

Vrijedno je primijetiti da je u tradicijskim šokačkim i bunjevačkim ruralnim sredinama ruho imalo posebne poruke i za određene prigode je postojalo točno određeno ruho. Svečano ruho bilo je skupocjeni statusni simbol i zlatnim uresima (u Šokadiji zlatovezom i dukatima, a u Bunjevaca zlatnim „pucadima“ i satom) pokazivala se ekonomska moć. *Gazdački momak* postaje zbog zlatnih uresa na ruhu ponosit i samome sebi daje na značaju, iako je u pjesmi prisutna kritika jer se uresio pomoću nezarađenog i naslijeđenog dobra. Univerzalna poruka u sebi nosi i pomalo komičan prizvuk: „I ko niki / Važan je bio / Što pucad / Je imo“ jer ruho ne može biti najvažnije u sagledavanju čovjeka.

Da autor vrlo dobro poznaje tipično bunjevačko tradicijsko ruho i njegovu uporabu pokazuje i u drugim pjesmama. Motivi ruha izravno su povezani i s karakterističnim poslovima i ponašanjima. Kao primjer navesti je pjesmu „Opa-

klijom se bačo pokrivali“, koja zadire u neobičnu navadu predaka da su i zimi ponekad spavali vani, u šubari i pokriveni opaklijom: „I zdravi su / Bili zdravo“.

Autorska nostalgična svijest usmjerava se i na proizvodnju i održavanje ruha, kao u pjesmi „Roljka“, koja je prepuna detalja iz tradicijskog života: „Kadgod / S njom stisklale / Košulje se / Sa štrange suve / Rukom prane / Sapunom crnim / Rukama bilim / U kortu drvenim / Te košulje / Take sa štirkom / Roljala / Kadgod suve / Roljka je“. Međutim roljka je sad puna paučine i izvan funkcije, što govori da je tradicijski život zamro.

Poneki posao oko ruha, poput bijeljenja poslužio je za tvorbu misaono i jezično igrive poetske strukture, kao u pjesmi „Ne mož bilje od bilog“: „Tilo se / Iz bilog / Bilje izleć“, „Al obiljeno bilo / Ni se dalo / Obilit“, „Ni se dalo / Obilit bilo / Više“, „Ne mož / Zato što / Ruke su crne“.

Motivi ruha povezani su s „instinktom zlatnog doba“, tj. sa žaljenjem za time što je „aurea aetas“ prošlo, a s njime i njegovi amblemi, kao što je npr. tradicijska šlingana djevojačka odjeća. Ona, koja je bila na djevojački ponos i ures te rezultat posebnog mara i umijeća, sada je zaboravljena i propada: „Vezom / Rupice / Prazne / Stiskanjem / Svezanog / Od ranije / Nanovo / Lipče / Povezane / Danas / Samo / Trunu“ („šling“).

Sliku tradicijskog bunjevačkog života upotpunjuje i motiv konja, koji je u pjesmi „Vuku samo nuz gredu“ u funkciji dočaravanja idiličnog zimskog panonskog ugođaja, tj. vožnje saonicama u koje su upregnuti konji. Konji se pojavljuju i u pjesmi „Blato na žutoj kocki u Senti“, gdje čovjek u blatnim čizmama dolazi pred crkvu u Sentu jer je sa svojim svečanim karucama koje su vukli čilaši zapao u „dolji / Pod Bikovom“.

U zbirci *Bunjevački blues* zahvaćeni su svi specifikumi tradicijskog života pa tako i motiv salaša. Salaš, tj. imanje izvan naseljenog mjesta u ovoj je poeziji nađrastao svoju denotativnu semantiku i postao dijelom simboličke sfere u kojoj mu se pridaje ontološka semantika. Put do salaša u pjesmi „Blato i život u magli“, čiji je naslov već upućujući na mogući alegorijski koncept slijedećih stihova, postaje uistinu alegorijski egzistencijalni i ontološki put. Naizgled jednostavna i obična pjesnička slika iz tradicijskog života, tj. putovanje kroz blato i maglu na salaš, poprima simboličke obrise: „Triba tit / I kuražan bit / Jaki“, „Put je / Daleko / A pravca / Nema / Magla je“, „Nema ničeg / Nit se / Štograd nadaje“, „Iđe se / Samo naprid / Da se dođe / Nigdi sritan / Valjda“.

U vrijeme nepostojanja asfaltiranih cesta i kada su prijevozno sredstvo bila zaprežna kola, doći do udaljenog salaša po blatnom putu i magli bilo je vrlo mukotrпно. Blatni i magleni put bez pravca, daljine i neizvjesnost, nepreglednost i ništavilo najviše dolaze do izražaja u stihovima „Nema ničeg / Nit se / Štogođ nadaje“, koji se mogu shvatiti i kao izraz ontološke izgubljenosti i snažnog osjećaja krhkosti egzistencije, tipičnog panonskog pesimizma, koji svakako potiče i „filozofski“ provokativan ravničarski pejzaž sa svim njegovim meteorološkim senzacijama, poput magle. Posebno je za taj pesimizam indikativan markirani i usukani stih „Valjda“, koji svojom aproksimacijom potencira decentriranost i nesigurnost čovjeka.

Salaš je i svojevrsno opterećenje zbog svoje udaljenosti i napornog rada na njemu: „Vrag nek / Nosi ga / Daleko je“, „Zdravo teško / Doć je / Do njeg“, „Ko i radit“ („Salaš“). Ali, slike ruiniranosti, kako arhitekture, okoliša, tako i ljudi su lajtmotivske u ovoj zbirci pa je i salaš napušten i ruši se.

III.2. Nekad i sad, figure vremena

Ono što bismo mogli imenovati figurama vremena u zbirci *Bunjevački blues* je usporedivost prošlosti i lirskokazivačke sadašnjosti, koja je locirana, najvjerojatnije u suvremenosti ili skorijoj prošlosti. U velikom dijelu pjesama primijenjen je koncept komparacije, koja je ponekad najizraženija u završnoj strofi, kao markiranom mjestu u pjesmi. Tipična panonistička nostalgija za „zlatnim dobom“, idealiziranim utočišnim mjestom u prošlosti povezana je u ovoj poeziji s kontrastiranjem sa sadašnjošću, s izrazito pesimističnom vizijom te sadašnjosti. U prošlosti se percipira blagostanje, napredak i uspjeh, a sadašnjost je ruinirana.

U pjesmi „Vračali su pravdu“ jukstaponiraju se situacija iz prošlosti i sadašnjosti. Preci su uvećavali *tal*, obitelj: „Bogati bili / U svemu / Dok baćo / Nisu očli / Sa svita“, a nasljednici su nesložni i počinje propadanje: „Dica / Na sudovima / Pravdu / Niku svoju / Vaćali silni su / Poćeli tad“ te „Posvađani / Državi i / Prokatorima / Podavali sve“. Moralnom ruiniranju adekvatno je materijalno ruiniranje, čime se uokviruje slika sveopćeg propadanja.

Pjesma „Dovaćanje dnola“ je po bogatstvu pjesničkih slika ruiniranja bunjevačkih tradicijskih amblema usporediva s ponajboljim slično motiviranim i intoniranim stihovima šokačkog pjesnika Vladimira Kovačića iz ciklusa „Šokačke varijacije“. Žigmanovljevi stihovi „Ciglja već ispala / Pendžer trune / Odžak

načet / Trska porođena / Zabat se klama“ i „Tako je / Nije od / Juče“ u gotovo filmskom zumiranju, lapidarnim izrazom, nižu sliku po sliku materijalnog propadanja tipične bunjevačke kuće, a zatim se upotpunjuju prizorima uništenog tradicijskog ruha: „Prusluk brez pucadi / Čorape trule / Kaput ronđav / Na kolinu zakrpa / Kožu oio se“ da bi se ponavljanjem stihova „Tako je / Od juče / Nije“ potencirala dugotrajnost bezizlazne materijalne situacije, kojoj je jedino rješenje alkoholizam. Materijalno propadanje, odnosno motivi ruinirane seoske kuće su, baš kao i kod Kovačića, u depersonaliziranom izričaju, naizgled objektivnim nizanjem poniknuli na izrazito snažnoj afektivnoj podlozi – žaljenju, nostalgiji, pesimizmu, čak i zgražanju. Najbolje takav autorski pristup građi ilustrira pjesma „Slime“ u kojoj se nižu slike propadanja seoske kuće, kojoj je propao krov i vlaga je zahvatila čistu sobu. U drugoj strofi koja glasi: „Dosta / Odavno / Truležom / Nagriženo je / Jel dugo / Često / I laganog / Vlažilo / S tavana je“ konotira se semantika laganog propadanja, umiranja jednog svijeta u muku, siromaštvu, neprimijećenosti i osamljenosti.

Propadanje tipične bunjevačke ruralne arhitekture, koja je od naboja ili cerpića, sinonim je za propadanje bunjevačkog tradicijskog načina života: „Blatnjav / Malter / Otpo“, „Valjak / Dosta već / Truni se“, a „Gorušica / Tek niče / Iz budže“. Zarastanje u drač, kao i u V. Kovačića (usp. V. Kovačić: „Stazice su zarasle sa dračem“) sumorna je autorska percepcija utapanja antropomorfnog u amorfno i ništavilo, nestajanja ljudskih civilizacijskih tragova.

U srazu prošlosti i sadašnjosti nastaje specifični pesimizam pa čak i fatalizam, kao u pjesmi „Pobida bide bidne“: „Bidom je / Nikom svladan / Teško pristo / I palo mu“, „Naviko / Prvi / Bit je“, „U šoru / U ataru / U selu / Svudak“. Iz kontrastiranja vremena nekad i sad proizlazi zaključak: „Grli bida / Tako / Na pristolju / Nevolje / Svakog / Barem / Jedared“, tj. fatalistička gnoseologija egzistencije kao neizbježnog suočavanja s bijedom tijekom njezina trajanja.

Izumiranje tradicijskog bunjevačkog svijeta naglašeno kontrastiranjem prošlosti i sadašnjosti prikazuje se i slikama propadanja drugih elemenata tradicijskog života, kao što je odjeća pa tako *šlinge* „Danas / Samo / Trunu“ („Šling“), *rovaš* „Do zemlje / Nagnut je / Nad bunarom / Prisušenim / Kadgod davno / Napuštenim“ („Rovaš“), a *roljka* u istoimenoj pjesmi je prekrivena paučinom.

Figure vremena izražene kompariranjem stvari iz predmetnoga svijeta nekad i sad, simbolički su kodirane. U svijest pjesme pohranjeno je referiranje na poznavanje tradicijskih zaliha, slika i navada iz bunjevačke prošlosti i su-

protstavljeno situacijama ruinirane sadašnjosti. Percepcijom sadašnjosti iz perspektive prošlosti potencira se stanje razrušenosti, propasti, slabosti, nestajanja utočišnog mjesta za subjekta, devastiranja onoga što je nekoć bilo *stabilitas loci* za subjekta. *Locus amoenus*, idila bunjevačkog sela polagano se, ali sigurno pretvara u *locus horridus* za bunjevačkog čovjeka. Nestaje sve ono što je gradio i baštiniio od predaka, što mu je davalo životnu sigurnost, stabilnost, perspektivu i zadovoljstvo. Blues intonacija tih stihova postaje dominantna jer poražavajuća slika stvarnosti ostavlja prostora samo za lamentiranje.

III.3. Mentalitetne osobitosti i stanje subjekta

Zbirka *Bunjevački blues* temelji se i na autorovu dobrom poznavanju bunjevačkog mentaliteta.⁵ Suvremeno shvaćanje mentaliteta nudi sociolog P. Bourdieu (Bourdieu 2011: 520) smatrajući ga društveno-ekonomskim *habitusom*, tj. sustavom „povijesno i klasno baštinjenih spontanij obrazaca ponašanja i djelovanja koji omogućuju nekoj kulturi da oblikuje svoje predodžbe i prakse“.⁶ S obzirom na raznolikost društveno-ekonomsku i političku povijest hrvatskih narodnosnih skupina iz različitih krajeva koje su tijekom svog povijesnog razvoja naseljavale, govoriti je i o vrlo različitim mentalitetima. Također, mišljenja smo da na mentalitet utječu i geografsko-prostorne posebnosti, odnosno izvanjski svijet (koji M. Heidegger imenuje kao *Umwelt* u djelu „Bitak i vrijeme“) pa U. Eco govori o svojevrsnim *kognitivnim i tjelesnim obrascima* (Eco 2002: 180), a utjecajem okoline na svjetonazorske i ine osobitosti neke skupine određene življenjem u istoj okolini, odnosno istoj biosferi bavili su se ozbiljnije i neki drugi autori.

Termin mentalitet prilično je fluidno definiran pa se često koristi u različitoj semantici, a ponekad se pod njim podrazumijevaju shematizirani oblici ponašanja, mišljenja i sl., drugim riječima stereotipi. Međutim, iako je prilično teško definirati što su to i koji su to „baštinjeni spontani obrasci ponašanja i djelova-

⁵ Problematiziranju mentaliteta pridružujemo definiciju Hrvatske enciklopedije: **mentalitet** (njem. *Mentalität*, prema kasnolat. *mentalis*: pametan, duševni), način mišljenja, navika, reagiranja, opća obilježja temperamenta ili »čudi« nekoga naroda, etničke skupine, društvene grupe ili pojedinca; prešutno prihvaćen i uglavnom naslijeđen sklop svjesnih i polusvjesnih pobuda, predodžbi, osjećaja, vrijednosti i navika svojstvenih nekoj zajednici, koji se očituje u raznorodnim oblicima ponašanja i izražavanja, od svakodnevnog ophođenja i raširenih običaja do djela visoke umjetnosti. (usp. „Mentalitet“. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40151> (3. 5. 2018.).

⁶ Usp. isto.

nja“ i specifično oblikovane predodžbe i prakse nekog društva, to ne znači da one ne postoje. Problem nije u njihovu postojanju, već detektiranju i deskripcijom. Za to je ponekad potrebna posebna pozornost, a do boljih rezultata može se doći intenzivnijim upoznavanjem s nekom sredinom. Na taj put upućuju i autori studije „Panonizam hrvatskoga pjesništva“ S. Jukić i G. Rem, kada pišu da

interdjelovanje biogeografskog prostora i čovjeka rezultira kreiranjem vitalnoga životnoga prostora (*Lebensraum*) u kojemu će svakovrsne ljudske aktivnosti (društvene, kulturne, a u okviru toga, i književne kao one kojima se ovdje bavimo njima imenitnim jezicima oblikovati različite signale geografičnosti. (Jukić, Rem 2013: 26)

Tomislav Žigmanov, i sam podrijetlom Bunjevac i življenjem vezan uz bunjevački prostor, uspio je u svom lirskom izričaju u ovoj zbirci detektirati, opjevati i oživjeti i mentalitetne finese bunjevačkog čovjeka. Ponajprije, Bunjevac je već u prvoj pjesmi *Bunjevački blues* okarakteriziran kao *homo faber*, čija je egzistencija nedjeljivo vezana uz zemlju: „Na zemlji po zemlji / Radili marno u zemlji“. Također, rad na zemlji donosio je zadovoljstinu u obliku osjećaja samostalnosti i sreće: „I stali su sritni na svom“.

Važnom odrednicom bunjevačkog mentaliteta prepoznaje se marljivost, kao u pjesmi „Nije stajo“, u kojoj se glorificira rad: „Od guščara / Do svinjara / Od školovanja / Do službovanja / Od mladosti / Do starosti / Nije stajo“, „Nije stajo / Radio je / Vridno stalno / Marno u njeg / Bilo sve je“ jer „Ko stoji / Ne ide nikud“. Rad je izvor zadovoljstva, ispunjava egzistenciju, iako zahtijeva napor i trud, kao u pjesmi „Žeže zvizda“ gdje sunce „Prži u potiljak / Sagnutog / Čovika u / Brazdi nade“. Naporno radeći po podnevnom suncu u ravnici traži sreću i nalazi ju u radu. Rad je izvor elan vitala, osnažuje i krijepi: „Žilavo je / Radom / Tilo bilo“ („Kamara snage“).

Detektirana odlika bunjevačkog mentaliteta je i ponos, koji Bunjevac iskazuje i vanjskim manifestacijama: „Pokazat se / Uvik nikako / Tribalo je“, „Zlatom / Svilom / Imanjom / Nikako / Najbolje je“ („Sviklo se s tim“). Ponos Bunjevac ima i kada propada: „Sve ga / Steščalo / Dušu / Nikako / Stiska / Sve okolo“, ali on „Neće da / Ide nikud / Stat će / Pa šta / Bilo“, „I stoji / Stalno stoji / I ne mrda / Nikud“ („Ić nikud neće“). Simboli stabilne prošlosti i naslijeđa uvijek su uz njega, kao što je to zlatni sat na lancu što ga je „talovo / Od pradide gazdačkog kadgod“ i oni ga podupiru u njegovu ponosu i kad propada: „I sad stojimo / Uspravni i rondošavi /

Ko da čijegod sudbine krojimo / Ko da novce tuđi buđelara brojimo / Al nikog alvatni ni slučajno da molimo“ („Pod pazuvom viri tal od zlata na putu s prela“).

Međutim, mentalitetne paradigme ponašanja u bunjevačkom svijetu nisu uvijek pozitivne i autor ih navodi bez zadržke. S jedne strane to je svojevrsna oholost: „Bisni od bisa / Držali do / Sebe su / Stalno i vikali / Ko da / Njim je pamet / Kogod popio“ („Bačo su glasni bili“), a ponekad i tvrdoglavost: „Do svog / Je držo / Al držo / Stalno“, „Ne popušta / Ni u čem / Nizašto“, „Ko ularom / Svezan“ te „Ukopan / U svom / Drži samo / Do svog“ pa i škrtost ili dijalektalizmom preciznije rečeno „čuvarnost“, odnosno štedljivost, kao u pjesmi „Umro i sačuvo zavežljaj“: „Umro je / Sačuvanog / Zavežljaja / Sam“ te želja za stjecanjem opjevana u pjesmi „Teku što steć se mož lako“.

Prema klasifikaciji odlika književnosti hrvatskoga Juga i Sjevera prema Vinuku Brešiću u odlike Sjevera u filozofiji pripadale bi: *zemlja, priroda, fatalizam i hedonizam, emocionalna percepcija, tijelo i aristotelizam* (Brešić 2004: 106). U književnosti panonskog, dakle kopnenog i sjevernjačkog kruga, kojoj u Hrvatskoj pripadaju i regije Slavonija, Baranja i Srijem mnoge od tih kategorija zastupljene su tijekom književnoga razvoja i neke detektirane specifičnima. Tako književnici unutar vinkovačkog književnog kruga u raznim književno-povijesnim razdobljima inspiraciju pronalaze u životu šokačkoga panonskog življa i ekspliciraju u svojim djelima mnoge od Brešićevih odrednica. Neke čak potenciraju kao karakteristične odlike mentaliteta šokačkog Panonikusa. Bela Hamvas smatrao je da je u ponašanju Panonikusa uočljivo „neposredno uživanje u životu“ (Sabljčić 2008: 249),⁷ što bi odgovaralo Brešićevu terminu *hedonizam*. Djelomice o hedonizmu pišu Josip Kozarac (npr. „Tena“), Josip Kosor („Rasap“), posebice Ivan Kozarac („Đuka Begović“, „Slavonska krv“), a i mnogi šokački slavonski pjesnici bave se fenomenom hedonista *bečara*, dok je hedonistički svjetonazor ponajbolje i ponajviše opjevan upravo u usmenom stvaralaštvu šokačkih krajeva, u tzv. „šokačkim pismicama“ (termin zapisivača Slavka Jankovića iz 20. st.). Tzv. „irošenje“, prkošenje konvencionalnom načinu života, ustaljenim radnim i moralnim navadama ruralne sredine te bečarenje opjevava se i dan danas u komponiranoj suvremenoj tamburaškoj glazbi.

U jednoj od ponajboljih i najpoznatijih književnoumjetničkih lirskih pjesama „Pjevat će Slavonija“ Hrtkovčanina i Vinkovčanina Miroslava Slavka Ma-

⁷ Sabljčić (2008) je u svome članku dao pregled značajnijih misli o panonizmu kao književnom fenomenu u raznih autora pa tako i B. Hamvasa.

đera Slavonija se apostrofira stihovima: „Pjevaj majko ratara i bekrija“ i tako situira fundamente obitavanja u ravnici: ratarstvo i hedonizam.

Hedonizam se kao odlika mentaliteta u zbirci *Bunjevački blues* Tomislava Žigmanova prepoznaje i u bunjevačkoga Panonikusa. On se manifestira slično kao i u djelima šokačkih pisaca, tzv. „lumpovanjem“, odnosno objesnim ponašanjem u alkoholiziranom stanju: „Okolo čaše / Razbacivo je / Lumpovo / U bisu / Izgubljen bio je“, „Srljo je / Da bude / Prvi u tom / Ko da je / To štogod“ („Srlja u propast“). Alkoholiziranje je oblik iskazivanja svojevoljnosti u pjesmi „Dovaćanje dnola“, kao i u legendarnom romanu „Đuka Begović“ Ivana Kozarca: „Boce se vaća / Fićok dovaća / Izbokala civči / Čaše privrće / S đugom se družī“. Fenomen tih negativnih manifestacija hedonizma, kao ustaljenih formi ponašanja u šokačkom i bunjevačkom kraju tek bi trebalo potanko i dublje analizirati sa sociološko-psihološkog stajališta.

Stanje lirskoga subjekta, koji je u Žigmanovljevim pjesmama uglavnom u trećem licu jednine (ali i u 3. l. mn.), situirano je većinom u vremenu bunjevačke dekadencije, propadanja, nestajanja tradicijskih formi življenja pa stoga ne čudi što je taj subjekt slab, decentriran, izgubljen i što naslovna sintagma „bunjevački blues“ potpuno podupire njegovo klonuće, tugu, melankoliju i besperspektivnost. *Problematični subjekt* (J. Užarević) suočen je s decentriranim svijetom, svijetom u kojem je nestalo njegova *uporišnog mjesta* (M. Eliade), odnosno *Središta* (Derrida) što u njemu izaziva otuđenje, brigu, tjeskobu, usamljenost. On se više ne može usidriti u blagostanju, moralnom uzusu ili ulozi *homo faber* jer su sve te točke nestale ili u nestajanju. Njegov je status nesiguran i često autorova *egzistencijal-analitika* (Milanja) podrazumijeva emotivne krahove pa čak i panonistički fatalizam, kao u pjesmi „Iđe naopako“ u kojoj se egzistencija sagledava s podrazumijevajućim negativnim predznakom i logičnoslijedećim potonućem u slom: „Iđe iđe / Vragu priđe / Tako svako / naopako“.

Kao najekspliciraniji dio subjekta emocionalnog habitusa pojavljuje se samoća, koja ne znači izoliranost, već otuđenje. Status slabog subjekta oblikovan je egzistencijalnom samoćom i nepostojanjem komunikacijske veze s drugim bićem. Od napuštenosti, kao u pjesmi „Rano pušten“: „Napušten / Osto sam / Kasno je“ i inertnosti, kao u pjesmi „Potaknjivat je“, autor razvija otuđenje subjekta sve do osjećanja egzistencijalnog straha, straha od bitka samog: „Strava i strava / Ko na naramku / Većem vaš dosta / Još otprija“, „Tribalo je / Ponet i nosit / Tilom bilim / Zgrčenim / Od tog / Postalim“.

IV. Stilematika bunjevačkoga govora

Bunjevački govor, kojim je pisana ova zbirka predstavlja njezino mjesto razlike u odnosu na hrvatsku književnost pisanu standardom. Žigmanov je koncipirao svoj stil na osobitostima dijalektnog govora Tavankuta s obzirom na leksik, fonološke, morfološke i frazemske elemente. Ipak, to nije ono što ovu zbirku čini posebnom. Autor je specifičnom dijalektnom jezičnom materijalu pristupio ludistički. Obilježje njegova stila je igrivost pomoću prozodije, glasovnih figura, ritma, opkoračenja koja ponekad polučuju dvosmislenu semantiku. U nekim se pjesmama čak približio semiotičkom pjesništvu. Na taj način pokazao je i ljepotu i bogatstvo izražajnih mogućnosti bunjevačkog govora.

Kao egzemplar može poslužiti pjesma „Naramak strava“. Već je u njezinu naslovu razvidno da je riječ o dijalektnom izričaju jer se u imenici *strah* glas *h* zamjenjuje pomoću glasa *v*, što je u svojoj studiji „Govor bačkih Bunjevaca“ karakterističnim eksplicirao Ante Sekulić:

„Glas *h* uklanja se u govoru bačkih Bunjevaca na više načina:

a) zamjenom glasom *j* (...)

b) zamjenom glasom *v*: *kuvarica*, *ruvo*, *mavati* (mahati), *kuva se mliko*, *muva* (Subotica), *maćva* (maćeha) (Bikovo), *uvo mu odgrizo* (Žednik), *uvatio lepura* (uhvatio leptira), *nismo gluvi* (Tavankut) (...)“ (Sekulić 1997: 123, 124).

Pjesma se već u prvoj strofi jezično kondenzira leksemima *zgrčeno*, *malo*, *tilo* i *bilo*, među kojima su ikavski leksemi *tilo* i *bilo*:

„Zgrčeno

Je bilo

Ono malo

Tilo bilo

Zgrčeno je zdravo

To bilo tilo“

Jezični ludens očituje se kao homonimsko povezivanje 3. l. jd. perfekta pomoćnog glagola *biti* i pridjeva, koji u ikavskom govoru postaje homograf *bilo*. Također, igrivost se postiže i redom riječi u kojemu su sučeljene sintagme „tilo bilo“ i „bilo tilo“, što je svojevrsna reduplikacija, iako se ne radi o sinonimskom, već samo o homonimskom, odnosno homografskom redupliciranju.

U drugoj strofi, koja glasi:

„Zgrčeno je

Stravom

Bilo tilo

Ovo bilo“,

Žigmanov pomoću tzv. *usukanog stiha* (Milanja 2001: 201) i namjernog ograničavanja leksika na tek nekoliko ponavljajućih riječi, podupire i vizualnim oblikovanjem i redom riječi i ponavljanjem filozofsku svijest pjesme, u kojoj je ideja o egzistencijalnom statusu lirskog subjekta. Lirski je subjekt u stanju egzistencijalnog straha, u stanju elementarnog ustuknuća pred nejasnoćom bitka, u stanju patnje, u gotovo jobovskoj i martirijskoj poziciji unutar vlastitoga bitka:

„Strava i strava

Ko na naramku

Većem baš dosta

Još otprija“.

Fonostilematsko oblikovanje u ovoj strofi na markiranom mjestu donosi ponavljanje leksema *strava*, a zatim slijedi poredba, koja je asocijativna s obzirom na bunjevački tradicijski život, kao i fonološki karakteristične riječi iz bunjevačkoga govora: *ko* i *otprija*.

U posljednjoj strofi poentiranje se također podupire pomoću ponavljanja. Ponavljaju se leksemi *tilo*, *bilo*, *zgrčenim* te se tako još jednom implicira slabi status subjekta, koji je slabim predočen upravo naglašavanjem i korištenjem tih leksema u prethodnim strofama. Posljednja strofa glasi:

„Tribalo je

Ponet i nosit

Tilom bilim

Zgrčenim

Od tog

Postalim“

Apokope (*ponet*’, *nosit*’), sintaktička rješenja u ovoj pjesmi, karakteristična za bunjevački govor, specifična prozodija poslužili su autoru kao mogućnost za ostvarivanje posebne ritmičnosti, kao i asocijativnosti na tradicijske slike, koje

u konačnici navode na razmišljanje o težini bunjevačkoga tradicijskoga života, ali nose i univerzalnu poruku o statusu individualne egzistencije unutar bitka i metafizičkog poretka.

Ovaj kraći primjer naznačuje u kojem se pravcu razvijao u ovoj zbirci jezični autorski idiolekt. Žigmanov je baštiniio bunjevački govor, ali ga je autorski izgradio i nadogrudio specifičnim stilskim rukopisom. Na taj način pokazao je i mogućnosti ovoga govora, kojime se može izraziti i najzahtjevnije poetske namisli.

Stilemska produktivnost, koja je u ovoj poeziji utemeljena u materinskom bunjevačkom, posebice tavankutskom govoru, zahtijevala bi posebnu temu. Tom se temom bavila dr. sc. Sanja Vulić u članku „Književno djelo i jezik Tomislava Žigmanova“ (Vulić 2004: 139–150). Autorica je velik dio svoga znanstvenoga istraživanja posvetila upravo književnosti i jeziku vojvođanskih Hrvata. Naš kratki uvid u stilemski jezični supstrat pjesništva Tomislava Žigmanova neka ostane tek prijedlog mogućega istraživanja.

V. Zaključak

Zbirka *Bunjevački blues* još jednom potvrđuje da je književno stvaralaštvo T. Žigmanova reprezentativan primjer panonističkog, kopnenog, sjevernjačkog pisma i da se dijalektnim izričajem može stvoriti iznimno zanimljiva poezija te svakako i čuvati jezičnu baštinu.

Izvor

Žigmanov, Tomislav. 2003. *Bunjevački blues*. Subotica: Samizdat.

Literatura

Bara, Mario, Žigmanov, Tomislav. Prilozi za bibliografiju radova o vojvođanskim Hrvatima od 1990. do 2008. – članci i radnje u časopisima, zbornicima i godišnjacima. *Godišnjak za znanstvena istraživanja 1-2/2010*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 253–283.

Bourdieu, Pierre. 2011. *Distinkcija: društvena kritika suđenja*. Zagreb: Antibarbarus.

Brešić, Vinko. 2004. *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Osijek: MH.

Dijalektalna poezija bačkih Hrvata. *Nova riječ*, 1-2, 2017, Subotica: NIU „Hrvatska riječ“, 19–40.

Eco, Umberto [Eko, Umberto]. 2002. *O književnosti*. Beograd: Narodna knjiga alfa.

Jukić, Sanja, Rem, Goran. 2013. *Panonizam hrvatskoga pjesništva I / Studij Slava Panonije*. Budimpešta – Osijek – Đakovo: Filozofski fakultet Univerziteta Eötvösa Loranda u

- Budimpešti, Ogranak DHK slavonskobaranjskosrijemski Osijek, Filozofski fakultet Osijek.
- Markasović, Vlasta. 2016. (Ne)sklad(a)ni divani Tomislava Žigmanova i „teror povijesti“, *Nova riječ* 1-2/2016., Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 231-240.
- Milanja, Cvjetko. 2001. *Hrvatsko pjesništvo od 1950. – 2000. I., II.*, Zagreb: Altagama.
- Sabljić, Jakov, 2008. Panonizam u pjesništvu Franje Džakule. U: *Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa „Slavonski dijalekt“ / Šokačka rič* 3. Anica Bilić, ur. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničke djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, 243-261.
- Sekulić, Ante. 1997. *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Užarević, Josip. 1991. *Kompozicija lirske pjesme*. Zagreb. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Zagreb.
- Vulić, Sanja. Književno djelo i jezik Tomislava Žigmanova. *Nova Istra* 1/2004. Pula, 139-150.
- Žigmanov, Tomislav. 2018. *Vivisekcije književnosti / vojvođanske i ine književne teme hrvatske*. Pula – Subotica: Istarski ogranak DHK/ Hrvatsko akademsko društvo Subotica.
- (Anonimno) Nova knjiga Tomislava Žigmanova – „Vivisekcije književnosti (ne samo) Hrvata u Vojvodini“. URL: <http://www.zkvh.org.rs/index.php/vijesti/vijesti-iz-zajednice/4462-nova-knjiga-tomislava-zigmanova-vivisekcije-knjizevnosti-ne-samo-hrvata-u-vojvodini>, (30. 5. 2018.).
- Hina. Predstavljena knjiga *Bunjevački blues* Tomislava Žigmanova. URL: <http://www.index.hr/vijesti/clanak.aspx?id=133555>, (30. 5. 2018.).
- Mentalitet: Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40151> (3. 5. 2018.)

TRADITIONAL HERITAGE IN THE COLLECTION OF POEMS *BUNJEVAČKI BLUES* (2003) BY TOMISLAV ŽIGMANOV

Abstract

Vlasta MARKASOVIĆ

Economic and Trade School Ivan Domac

Ulica Antuna Akšamovića 31

HR – 32 000 Vinkovci

vlasta.markasovic@gmail.com

Tomislav Žigman is an author who belongs to the mainland, northern and Pannonian sections of the literary corpus, according to many world-philosophical, traditional-cultural and linguistic determinants of his work. *Bunjevački blues* is a collection of lyric songs / letters, which was released in two editions. This article deals with the second, extended edition from 2003. (Subotica). The collection is based on Bunjevci traditional-cultural stock such as linguistic heritage, traditional life, worldview and mentality characteristics, a clash of traditional and modern etc. First of all, these stocks are implied and visible in the motif-themed layer, which is absolutely rooted in the ikavian dialect of Bunjevci. Therefore, the article partly focuses on the stylistic stigmatization of the Bunjevci ikavian and lexical forms in the rhythmic, melodic and semantic fabric of the poetic text. In addition, the traditional stimuli in the philosophical consciousness of the poem and the motif-thematic fabric of the poem are questioned, which give it quite characteristic features and make it a representative work of the Pannonian literary circle. An attempt is made to detect the inspirational and affective springs that lead the text to regional colourfulness and to establish a process of nuance of traditional and mentality specificities. Particularly noteworthy is the title entry, which is woven into poetic texts as a thought leitmotif and atmosphere omen, thus stimulating the recipient's horizon of expectation, inaugurating the text as a melancholy cantilena and referring to a commonly known musical jeremiad.

Keywords: Bunjevci, poetry, ikavian, panonism, traditional motifs